* עיטורי סופרים וספרים *

בין עגנון וקורצווייל

(על מוטיב „השירה המאושרת" ביצירות ש"י עגנון)

מאת ד"ר יחזקא לנורק

פרופ' קורצווייל טען[2], ואין איש חולק על כך, שחשיבות מכרעת נודעת „...לנושא השיבה המאוחרת באפיקה העגנונית"[3] (הדגשה שלי, י"נ). לכל קוראי ש"י עגנון ידוע, שמוטיב השיבה המאוחרת הינו המוטיב המרכזי בשלוש מיצירותיו (שתים מהן מאוד מפורסמות) „והיה העקוב למישור"[4], „הכנסת כלה"[5] ו„פרנהיים"[6].

קורצווייל סבור ש„עם הסיפור „והיה העקוב למישור" צץ ועולה, לראשונה אחד הנושאים המרכזיים שביצירתו – נושא השיבה המאוחרת"[7]. במאמרו המקיף „על נושא היציאה בשילובו עם נושא השיבה בסיפורי עגנון"[8] הוא מרחיב את הדיון על „...בעיה הוכירית זו המעסיקה את המשורר בווריאציות שונות..."[9], שהן בניסוחו[10] הבית-היציאה-השיבה, וכן היציאה-השיבה-הבריחה, ובו עמד בצורה מעמיקה ומשכנעת על משמעויותיהן. במאמרו הנ"ל הרחיב קורצווייל את הדיבור על התפתחות המוטיב הזה בשתי היצירות הראשונות, ובו הוא אף דן בווריאציות שונות שמצא ביצירות אחרות, כגון ב„סיפור פשוט", „אורח נטה ללון", „תמול שלשום", „בלבב ימים", ואף בסיפורי „ספר המעשים", „עד הנה" ועוד[11]. הוא קבע קביעות אחדות שאפשר לראות בהן מעין קווי יסוד ובאמצעותן הסביר את התפתחות הגיבורים, העלילות והמוטיבים בסיפורי עגנון שבהם הוא דן, ואלה קביעותיו העיקריות (הנוגעות לענייננו):

א. „...השיבה המאוחרת, לפי טבעה, איננה יכולה להצליח..."[12];

ב. „...הניגוד בין האמת האפית שבה נפגש הקורא לבין הסיפור על הנס, הוא הקובע את מקום הנס בעולם האגדה..."[13];

ג. „...הסיפורים על הנס כתגלים בתוך סיפורו של עגנון, בכוח ניגודם למציאותו האפית, כאשר ליה תמימה „...המשמעות האמיתית של סיפורים צדדיים אלה (על הניסים) היא דווקא ההיפך: אי התאמה בין סיפור הפלאים ובין המציאות האפית, האומרת: דע לך, נסים אינם מתרחשים"[14].

ובמעין הבהרה — הרחבה — מסקנה הוא כותב, בהמשך:

ד. „...גדולה היא האמת האפית מן האמונה הדתית התמימה. ובאמת, גורל השיבה המאוחרת תלוי בנס, שרק הוא יכול להיות פתרון חיובי. כך למשל, ב„אודיסיאה", בעולם האפוס היווני, שכולו מבוסס על ודאות הנס. ובדומה לכך ב„הכנסת כלה", ביצירה שבה נותן המשורר תמונה ליסודות האפוס העתיק, שאמיתותו הריאלית עומדת בספק..."[15] (ההדגשות של י"נ). או במלים אחרות, השיבה המאוחרת יכולה להצליח רק ביצירה שבעולם „האפוס היווני", או בדומה לכך בעולם היהודי. ביצירה המתארת הווי של חיים אירועים מן המאות ה-18—19 ואשר בו, בעולם כזה, נותן המספר (בכתבי עגנון) תקומה ליסודות האפוס העתיק וגם כזה יכול להתרחש. אך נס כזה אינו יכול להתרחש, באפיקה העגנונית, ביצירה המתארת אירוע מן המאה ה-20. כי בו אין — או לא יכולה להיות — אותה אי התאמה בין סיפור הפלאים (שהוא אמנם מסופר) ובין המציאות האפית.

והשאלה היא: האמנם האמנם אין ביצירתו של עגנון מציאות אפית הבאה לסתור הנחה זו? כאמור, קורצווייל טוען שהמספר בכתבי עגנון כאילו אומר לקורא: „דע לך, נסים אינם מתרחשים"[16].

ולא היא. כי נסים אמנם מתרחשים ולא רק בסיפורים „צדדיים" או ב„סיפורי פלאים" אלא גם במציאות האפית — ולא של מספר פלוני אלמוני אלא — באחת מיצירותיו של ש"י עגנון עצמו, ואין זאת אלא שנתעלמה מקורצווייל לא הלכה, אלא כמציאות אפית מסוימת. ולולא דמסתפינא הייתי מעז לטעון, שגם במקרה זה נהג עגנון כמנהגו, להגיב בסיפור על טענה או על ביקורת מסוימת כלפי ביטוי או צירוף-לשון מסוימים ביצירתו[17]. כלומר, עגנון כתב סיפור זה[18] שעליו אדבר בהמשך כתגובה על דבריו הנ"ל של קורצווייל[19]. כיון שיש בסיפור זה, כדי להפריך מכל וכל את הנחת היסוד של קורצווייל כפי שהופיעו בעיקר במאמרו „הערות ל„והיה העקוב למישור" (ההפיכה תקפה גם ביחס למאמר שנכתב לאחר מכן על נושא היציאה..."). קורצווייל משווה בין דמותו של מנשה חיים שלפי דבריו שיבתו המאוחרת לא יכלה להצליח „...כשנסים אינם מתרחשים בתוך הסיפור הפתוח לפנינו ב„והיה העקוב למישור" ברור מראש שמשמעותה של יציאת הגיבור היא טראגית היא מביאה אל שיבה טראגית..."[20], ובין דמותו של ר' יודל „...שרולא מקרה ר' יודל בלבד אותנו, שיש אשר היציאה בסיפורי עגנון היא אפילו עליזה אפתאגית, ובדומה זה גם השיבה יכולה להצליח..."[21] (ההדגשות שלי י"נ). וכדי שלא נטעה חלילה, וכדי שיהיה ברור במה מדובר, חוזר קורצווייל בניסוח אחר על עיקר דעותיו: „...גם „הכנסת כלה" וגם „בלבב ימים" הריים בפנת הפיקציה האמנותית של קיום עולם האגדה והנס..."[22]. ובצורה עוד יותר מפורשת כותב קורצווייל בהמשך: „אבל רק משני סיפורים אלה, הבנויים על הפיקציה התמימה שמקיר ודאית אמונית שחלפה ועברה, היינו ב„הכנסת כלה" וב„לבב ימים", יציאת הגיבור חסרה את האופי הטראגי. משום כך השיבה מצליחה, אלא שבשני המקרים האלה אין המדובר משאיר ספק, שאין היא אלא משחק משחק אמנותי עם המציאות האמינתית התמימה..."[23] כלומר השיבה יכולה להצליח רק בעולם של אגדה ושל ניסים, ואשר בו המחבר משחק... עם המציאות האמנותית התמימה, אך השיבה לא תוכל להצליח בעולם שאינו עולם של אגדה ושל ניסים, ואשר בו המחבר אינו משחק... והמציאות אינה מציאות אמונתית תמימה.

והנה מתברר שעגנון כתב סיפור שיש בו כדי להפריך מן היסוד הנחת יסוד זו[24]. וכאילו כדי להוכיח מבוכה, או, אולי דווקא כדי להבהיר את כוונתו, אנו מוצאים בסיפור זה את שתי הווריאציות האלה שזורות זו בזו ונפתלות זו עם זו.

וכדי שדבריי יהיו ברורים אקדים בהבלטת פרטים אחדים בסיפור זה.

האירועים בסיפור זה מתרחשים בתקופת מלחמת העולם הראשונה וסמוך אחריה, כלומר בין השנים 1914—1918, דהיינו בראשית המאה ה-20 (ולא עולם האפוס היווני העתיק). וגיבורי הסיפור כולם אינם יהודים חסידיים או דתיים אורטודוקסיים, אלא הם כולם משתייכים לקהילה „ריפורמית"[25] (אם כן גם לא ...העולם החסידי. עולם האגדות והניסים!!!) ובאשר לווריאציות עצמן (בצורה תמציתית ביותר) הרי הן שתים כדלהלן:

וואריאציה א: פרנהיים שנשא לאשה את אינגבורג לבית שטארקמט נפל בשבי הסרבים במלחמת

העולם הראשונה „...ועשה שנה בבית השבי..."[26]. חזר בתום המלחמה לביתו זו אשתו. אך היא, אשתו, סירבה, לחזור אליו אע"פ שנולד להם בן (שמת בינתיים). כי עמדה להינשא לקרל נויס אהובה כשבבר הימים. הצער הטראגי של פרנהיים מתברר לו סופית כאשר שטיינר מדגיש בפניו ש...„קרל חי ובריא, חי ובריא..."[27], וכי אין לו כל סיכוי שאינגה תסכים לשוב אליו אי פעם.

וואריאציה ב: קרל נויס, שחזר אחרי אינגבורג לבית שטארקמט ועמד לשאתה לאשה נעלם בעת הקרב כאשר „...נתמוטטה רח ותפס עליו על קרל יצא קול שהוא מת..."[28] אלא שמזלו הוא, ולא חוסר מזלו של פרנהיים ידידו. לא רק שהוא לא מת אלא שהוא חזר חי ובריא ואינגה קיבלה אותו באהבה רבה כאילו דבר לא אירע בינתיים. לפי זה יש לנו בסיפור זה שתי וואריאציות על נושא השיבה. אחת היא שיבה מאוחרת של פרנהיים שלא הצליחה, ואחת היא שיבה מאושרת של קרל נויס שכן הצליחה. ושתי הוואריאציות מתרחשות, במציאות אפית מסויימת הקיימת לא בעולם האפוס העתיק, ולא בעולם החסידי, עולם האגדות והניסים..., אלא במציאות אפית של המאה ה-20. ואין ספק שיצירה זו היא לא ...„בבחינת הפיקציה האמנותית של קיום עולם האגדה והנס...". ואפשר אפילו לסכם ולומר (במסגרת מיוחד זה) „...אין המדבר משאיר ספק, שאין היא... משחק משחק אמנותי עם המציאות התמימה..."[29] (ההדגשות שלי י"נ).

לאור ההוכחות החד-משמעיות האלה, ש„השיבה המאושרת" יכולה להתרחש גם בעולם שאינו עולם של אגדות וניסים. אפשר לטעון גם כן שהשיבה המאוחרת של מנשה חיים[30] אירעה ולא הצליחה, (בלשונו של קורצווייל), לא משום שבראש לא יכלה להצליח, כי כך נגזר עליו, אלא משום שהוא, מנשה חיים, מתוך בחירה חופשית התנהג שלא כראוי. התנהג בחוסר אחריות, החל בהפסקת הקשר עם אשתו, המשך במכירת מכתב ההמלצה וכלה בזוליה ובפליאה בידיד, ולא כפי שכותב קורצווייל: „...בהמשך העלילה מיוחד בסצינה שבמגדת, אילו מתברר גם למנשה חיים עצמו שכל הפיקציות שמאך עליו איננה תלויה במעשיו, שיציאתו היתה רק התחלת הסיום הטראגי של גורלו..."[31]. דברים אלה סותרים את דברי המספר „...ויקלל את העניות... ואת הקבצן... ואת הפנקסי יותר מכולם. אך את עצמו לא זכר ולא נתן תפלה בנפשו הגם שהוא גופא היה מלומד רביעית להגלגל השתלשלות כל העניין האלה באשר נתן אוזן קשבת לעצת היצר והלך שפנה אחרי לבו..."[32]. כן הם סותרים את דברי מנשה חיים עצמו שסיפר „...לשמר הקברים כי הטוב לו עד מאוד ועל הלוי אחר עצת אשתו והלך תעיה בעיירות ובכפרים לבקש נדבות, ובשוב צאתי לדרך לקח מכתב המלצה מידי הרב ובמכתב חתום על החתום ויהבו בעט כספו. ולימים... נזדמן לו קבצן... ופיתה אותו... ומכר לו את ההמלצה בכסף מלא, ונתן העצה לנסוע לבית ...ולעשות פרקמטיא... ושם שתה לשכרה ונגנב כל כספו... וישב מנשה איד ישיב ...בידים ריקות חזר להזר על הפתחים, ולאחר ...שב לביתו וישמע שנחשב בין המתים ואשתו היתה לאיש אחר וראתה חיים של נחת, חנה שב מעצמו שבא שלא להפריע..."[33]

הן דברי המספר והן דברי מנשה חיים עצמו מעידים שהוא עצמו, מנשה חיים, היה מקור כל הצרות שבאו עליו, כלומר הוא עצמו אשם ששיבתו היתה מאוחרת ולא מאושרת.

נכון אמנם שהשיבה המאוחרת של ר' יודל היתה מאושרת (הצליחה), כיון שהיא אירעה בעולם של ניסים, בזכות הניסים שאירעו לו. אך אותו עגנון שכתב את „הכנסת כלה", הוא שכתב גם את „פרנהיים" שבו מתוארת מצד אחד, ואילו גם בצילה, של השיבה המאוחרת של פרנהיים) השיבה המאושרת (השיבה המאוחרת שהצליחה) של קרל נויס, שגם היא הצליחה בזכות הניסים שאירעו לו, אע"פ שהם אירעו לא בעולם העתיק ולא בעולם החסידי שבו „...נותן המשורר תמונה ליסודות האפוס העתיק, שאמיתותו הריאלית עומדת במובן בספק..."[34], אלא במציאות אפית שאמיתותה הריאלית אינה מוטלת בספק כיון שהיא מתרחשת בראשית המאה ה-20.

הערות

1. אני מרשה לעצמי להשתמש במונח זה „השיבה המאושרת" במקום המונח „השיבה המאוחרת שהצליחה".
2. קורצווייל ברוך, מסות על סיפוריו של ש"י עגנון, שוקן, ירושלים ות"א, תשכ"ו, עמ' 188.
3. שם, הערה בחיבור: „ראה: למעלה, במיוחד עמודים 31—37, 52—56".
4. עגנון ש"י, אלו ואלו, שוקן, ירושלים ות"א, תשי"ג, עמ' ס"א—קכ"ז.
5. עגנון ש"י, הכנסת כלה, שוקן, ת"ש עמודים.
6. עגנון ש"י, עד הנה, שוקן, עמ' שכ"א—שכ"ה.
7. קורצווייל, מסות, עמ' 28.
8. שם, עמ' 188—229. 9. שם, עמ' 28.
10. שם, במאמר „על נושא היציאה בשילובו עם נושא השיבה בסיפורי עגנון".
11. שם. עם זאת אין לי הסבר משכנע לעובדה שקורצווייל לא דן במאמרו הנ"ל גם בסיפור „פרנהיים" (ושמא התייחס לסיפור זה במאמר אחר שטרם פורסם או שהוא נעלם ממני).
13. שם, עמ' 30. 14. שם.
15. שם. 16. שם.
17. ראה, למשל הסיפור „חוש הריח", עגנון ש"י, אלו ואלו, עמ' רצ"ו—ש"ב, שנכתב ע"פ עדות עצמו כיון ש...„פעם אחת כתבתי סיפור סיבת החג, וכדי לעבר את האוזן כתבתי הסוכה מריחה, ובא לי דקדקן אחד, נעץ בי קולמוסו וכתב אין לומר הסוכה מריחה, שהרי לא הסוכה מריחה אלא אדם הוא המריח ריח הסוכה..." אלו ואלו, עמ' רצ"ח. כן ראה: טיכנר משה, ספר עגנון, הוצ' אגודת הסופרים בישראל ליד הוצ' מסדה, תשכ"ח, עמ' 201, 205, 217 ועוד. וכן ראה ספרו של דוד כנעני, „ש"י עגנון בע"פ", הוצ' הקיבוץ המאוחד תשל"ב. וכן ראה מאמר „בין עגנון לביאליק", „בשדה חמ"ד" ח—ט תשל"ו עמ' 447—458. תודתי נתונה לפרופ' הלל וייס שהפנה את תשומת לבי למקור נוסף: הלוא ספרו של בר-אדון אהרן, „ש"י עגנון ותחיית הלשון העברית", וראה שם בעמ' 165—173.
18. הכוונה לסיפור „פרנהיים", שפורסם לראשונה ב„הארץ" ב-14.4.49.
19. ש„השיבה המאוחרת" יכולה להצליח רק בעולם האפוס העתיק או בעולם החסידי, עולם של אגדה וניסים.
20. קורצווייל, מסות, עמ' 194.
21. שם, עמ' 195. 22. שם, עמ' 195/196.
23. שם עמ' 197.
24. הנחה זו מאוששת מאוד בעובדה שמאמרו של קורצווייל „על „והיה העקוב למישור" פורסם לראשונה ב„הארץ" בל"ח באב תש"ח, והסיפור „פרנהיים" פורסם לראשונה כפי שצוין בהערה 18 בתש"ט, כלומר פחות משנה אחת (!!!) לאחר פרסום מאמרו הנ"ל של קורצווייל. תודתי נתונה לידידיה יצחקי שהעביר לעיוני את רשימת מאמרי קורצווייל.
25. א. רמז לעובדה זאת אפשר למצוא בהתבטאותה של השוערת, כשהיא מדברת על חגי היהודים היא אומרת: „...החגים הגדולים של האדונים הישראליים" „עד הנה" עמ' שכ"א. ב. דברים ברורים ומפורשים יותר נמצא ב„פרנהיים" (המשכו של סיפור), שפורסם ע"י אמונה ירון ב„הארץ" 25.2.1972, ובו כתוב בין השאר: „...עבר על פתחו ההיכל ...למה הם מתחינים. אם הרבינר ואם לשמש... באחר, אני כאן לפני השמשי..." ודית כאן דפליג שאין להם לאותה אמונה תמימה שהיתה נחלתם של גיבורי עגנון ב„הכנסת כלה" ב„בלבב ימים" ואפילו אלה שב„והיה העקוב למישור".
26. עגנון ש"י עד הנה, עמ' ש"כ. ואילו ב„פרנהיים" (המשכו של סיפור) „...הייתי בשביה קרוב לשתי שנים..." (פורסם ב„הארץ" ב-25 בפברואר 1972).
27. שם, עמ' שכח; ובשינויים מגנון גם ב„פרנהיים" (המשכו של סיפור).
28. ב„פרנהיים" (המשכו של סיפור) ובשינויים מגנון גם ב„עד הנה", עמ' שכ"ח „...והרי אני עצמי וכל שהיו עמי ראינו שנפל עליו הר. ולא שמעתי שהוציאו אותו מתוך ההריסות... ואפילו הוציאו אותו אי אפשר שיצא חי..."
29. קורצווייל, מסות, עמ' 197. אני שיניתי את משמעות המובאה על-ידי השמטת המלה „אלא". במקור כתוב „...שאין הוא אלא משחק...".
30. לדמותו של מנשה חיים ראה במאמרי „עיונים בסיפורו של ש"י עגנון „והיה העקוב למישור", בשדה חמד, א—ב תשמ"ד עמ' 69—76 וכן ראה עמ' 258—XX ו-315—327 בעבודת המחקר לקבלת תואר ד"ר (הוגשה בדצמבר 1974) „השפעת סופרים אירופיים על הסופר העברי ש"י עגנון" (באנגלית).
31. קורצווייל, מסות, עמ' 203.
32. עגנון ש"י „אלו ואלו", עמ' פ"ו.
33. שם עמ' ק"ב.
34. קורצווייל, מסות, עמ' 30.

עד שבאו הביתה

עד שבאו הביתה, סיפורים לבני הנעורים, מאת אריה ליפשיץ. הוצאת ראובן מס. ציורים: יהודה בקון.

זהו ספר סיפורים לנוער, שמציג דמויות מסגנונות, ברובן בני נוער. אבל יש גם דמויות של מבוגרים, ואף באים בשנים; סבים וסבתות. עמוד התווך שבסיפורים אלה הוא הגורל של האדם היהודי ובייחוד הילד היהודי, בימים סוערים ונבוכים ביותר. חלק ניכר של הסיפורים עוסק בילדים שעלו לארץ בתקופת השואה או לאחריה, וכיצד הם נקלטו בתוך החברה הארצישראלית. אבל יש גם חלק נוסף של סיפורים על בני נוער ארצישראלים, על אהבתם לטבע ולנוף, ועל חיבתם לחיות בית.

הסיפור הראשון שבספר, „מעשה הגניבה או: חוד הגרזן וכוס המים", עוסק בחיי העיירה, על דמויות של סבא וסבתא בעיירה. הסבתא מנהלת בית מסחר לבגדים ברחוב ההומה שברובע הנוצרים. כל עצמה נתונה לקידום מעלה, אך עינה פקוחה על נכדתה ועבדותיה. דבר לא נעשה במשפחה בלי הסכמתה. הסבא נתון בעולם אחר; איש רוחני שרוי תמיד בהרהור מתוך עיוניו הבלתי פוסקים בתלמוד ובמדרש. יושב כל היום בבית המדרש ועוסק בתורה. אך חיבה מיוחדת היתה לו לציפורים, הוא מאסף שיורי מאפה ושיירי תבשיל ומביא אותם על אדני החלונות הפונים החוצה. חג מיוחד היה לו בשבת שירה, כאשר התכונן להזין את הציפורים מים לפני ימים לאחריה. כדי פעם שאל את עצמו, האם אין לדמות את הציפור כדמות המיוחד של האדם המבקש גם הוא מגע עם סגולה עליונה כדי להתמוגג בה, לחוש את טוהר הבריאה. בוקר אחד חשכו עיניה של הסבתא בבואה אל החנות. גנבים פרצו את החנות ורוקנו אותה מכל הסחורה. מאורע זה גרם לתהלם אצל הסבתא הסוחרת. היא חיפשה דרכים כיצד לגלות את הגנבים, הלכה אל מגיד עתידות, וזה הבטיח לה, כי הגניבה תימצא והורה לה מה לעשות: להניח גרזן, כוס מים וספר תהלים ליד הדלת. לא ארכו הימים, והגנבים נתגלו, הודות לטביעת עין של הסבתא, שהכירה את הבגדים שנגנבו על גופם של שני צעירים. הרכוש הוחזר. אך הסבתא הסתירה מעיני בעלה המדן, שהלכה לשאול בעצתו של מגיד עתידות, שכן בוודאי שהיה מתנגד לכך בכל תוקף. לימים נפטרו הסבא והסבתא, ואילו הנכדים השתוקקו לעלות לא"י, ומהם אכן זכו לכך.

בסיפור אחר, „עד שבאו הביתה", עוסק המחבר בהווי של המצור בירושלים בשנת תש"ח. הוא מספר על שתי ילדות שהלכו לטייל בעמק המצלבה, כדי לקטוף פרחים, לאחר כמה ימי הפגזות. הם ראו מחזה מוזר ברחוב: התגלתה להן עגלה מוקפת יהודים, ועליה פרושים היו על שטיח ספרי תורה וכלי קדושה, שהועברו מבית כנסת אחד שנפגע בכותלו המזרחי. אחד המלווים נטל ספר תורה, והעבירו למעלה וקרא: כי תצא למלחמה על אויביך. היה זה מראה הדר, בלתי נשכח.

עוד אנו קוראים על דמותה של סבתא גיבורה מיישוב בגליל. היא התאלמנה מבעלה, ותלאות רבות עברו עליה. אך היא נשארה איתנה, יורשת וחורשת, עובדת ברפת, בדיר ובלול. לא פעם התגוננה מפני מתנקשים. נאבקה בפגעי הטבע ובמחלות. במלחמת ששת הימים בא אליה הנכד שהשתתף בקרב בשחרור הגולן והביא לה דרישת שלום מהרי הגולן ומהיישוב היהודי „בני יהודה" שבו חיו שני בניה וקרובי משפחת, המשפחה האחרונה שעזבה את היישוב הזה.

אין אלה אלא דוגמאות מעטות מספר סיפורים זה, שיש בו אהבה גדולה לאדם לילד היהודי, תוך עיון בפרשיות היסטוריות מחיי העם.

י. א.

עם פתי

„אולימפי

אולי לא „כל העולם כולו נגדנו" אבל כל העולם כולו חוקר אותנו; מרגשה כזו יתקשה להימלט מי שיגיע ביום ראשון הבא אל הקמפוס האוניברסיטאי שעל הר הצופים בירושלים ויראה את תשע מאות המרצים והחוקרים בתחום מדעי היהדות שיצטופפו בו עם פתיחת הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות.

גם הקונגרס השמיני שנערך לפני ארבע שנים משך מאות חוקרים (שש מאות בסך הכל מהם מאתיים וחמישים מחו"ל) אבל השנה ההצפה היא כה גדולה עד שבצדק מגדיר מזכיר הקונגרס דוד אסף את ההתכנסות כאירוע החשוב והמרכזי ביותר בעולם בתחום מדעי היהדות.

אין „שם", בעולם, האקדמיה הקשור לנושא, מפרופ' אפרים אלימלך אורבך נשיא הקונגרס ועד פרופ' יצחק טברסקי מאוניברסיטת הרווארד שישא בו את הרצאת הפתיחה, במקום סאלו בארון זקן ההיסטוריונים היהודיים המתארח בימים אלה במשכנות שאננים „עד הגדולת ולד" אנגליי שבחוקרי הפולקלור או המנהג היהודי — שאינם נרשמים, בשמוע הבא לירושלים כאל אבן שואבת.

קונגרסים וכינוסים בינלאומיים ועוד בעונת הקיץ הרי הם עניין של יום-יום בארץ וגם בארצות אחרות. אבל הממוצע של הנוכחים בהם נע סביבות חמישים, שישים איש. הקונגרס החשוב ביותר בארה"ב בתחום היהדות, הנערך בבוסטון (האיג'י.אס.) מרכז מאה אנשים, ואילו לירושלים מגיעים קרוב לאלף חוקרים (המספר הצפוי נע בין 900 ל-950). שאיש לא מממן בשבילם כרטיס טיסה או מלון והם משלמים את הוצאותיהם בעצמם, דבר חסר תקדים כפי שיודעי מי שמצוי בענייני קונגרסים.

לאנשי האיגוד העולמי למדעי היהדות שמרכזו בירושלים יש בכך הוכחה נוספת לדעתם שהקונגרס העולמי למדעי היהדות הוא בדורנו האירוע החשוב ביותר בתחומם.

על „הרנסאנס" בחקר היהדות תעיד גם העובדה שבמשרדי האיגוד העולמי למדעי היהדות בירושלים יש רשימה של 3000 כתובות פרטיות של חוקרים מחוץ לישראל, 1100 כתובות של מוסדות כמו אוניברסיטאות וספריות המתעניינות בנושאים יהודיים ו-1500 כתובות של אישים ומוסדות בארץ, העוסקים במדעי היהדות. ולא רק בתחום האוניברסיטאות הישראליות יש מכון, בית ספר או מקצוע ללימודי יהדות, גם בארה"ב אין אוניברסיטה גדולה אחת שאין בה מרצים המלמדים יהדות לסוגיה ושפה, היסטוריה, וכדו' בהרווארד, ביל, באוניברסיטת בראון שבפרובידנס ובצד כמה מקומות לימוד מרכזיים יש אפילו מרכז למדעי היהדות, ומה שמעניין, עוד יותר: אפילו מאחורי מסך הברזל אפשר למצוא פה ושם „איים" של חקר היודאיקה. משלחת ישראל שהוזמנה לפני כמה שנים לפולין מצאה באוניברסיטה של ורשה חוג ללימוד עברית ובו